

Чабан Наталя Іванівна, завідувач
загальноуніверситетської кафедри
мовної освіти Херсонського
державного університету, кандидат
педагогічних наук, доцент

ГРАМАТИЧНІ НОРМИ ВЖИВАННЯ ПРИЗВИЩ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Жорстка нормативно-правова регламентація юридичної діяльності вимагає від фахівців складання, обробки та аналізу великої кількості документації. Оскільки юристові у професійній праці доводиться активно контактувати з різними категоріями громадян та колегами по роботі, то важливого значення в юридичній документації набуває правильність вимови, відмінювання й написання особових найменувань учасників правового процесу.

Серед трьох компонентів назви особи - прізвища, імені та по батькові - особливої уваги щодо використання в документах потребує перший. Прізвище як юридично значуще особове найменування передається від батьків дітям і значною мірою індивідуалізоване аніж ім'я та по батькові. У документах, що посвідчують особу - паспортах, свідоцтвах про народження, наводиться лише називна форма прізвища (**Іванченко Світлана Федорівна, Плахтій Іван Вікторович, Широка Галина Павлівна**). У ході оформлення інших документів - викликів, посвідчень, заяв, наказів, розпоряджень, протоколів тощо юристові доводиться залежно від контексту записувати прізвище в різних відмінкових формах. Наприклад, оформлюючи заяву, прізвище адресата вживають у формі давального відмінка (кому?), адресанта — родового (від кого?). У наказі про переведення до іншого підрозділу прізвище співробітника ставиться в знахідному відмінку (**перевести майора Березенка Ю.М., підполковника Лапчука В. С.** — якщо йдеться про представників чоловічої статі). Текст розпорядження або наказу про оголошення подяки передбачає форму давального відмінка названих у цих документах прізвищ (**Проценкові (-у) В.Г., Софієнкові (-у) Д.В.**, — для іменників чоловічого роду II відміни) [1-4].

Багаторічний досвід української мовної підготовки правоохоронців на курсах підвищення кваліфікації, студентів і курсантів юридичних спеціальностей у Херсонському юридичному інституті Харківського національного університету внутрішніх справ та Херсонському державному університеті дозволив узагальнити поширені граматичні помилки вживання прізвищ, яких припускаються в процесі оформлення юридичної документації [5-6].

У постановах, обвинувальних висновках, вироків чимало непорозумінь викликає відмінювання чоловічих та жіночих прізвищ, що закінчуються на *-ко*: *Діденко, Зідрашко, Нечипоренко, Слєпченко, Колісниченко, Цибуленко, Зубко, Борідько* та ін. Зокрема, подеколи доводиться читати: «*Слідчий, розглянувши кримінальну справу Сиротенко Геннадія Назаровича, установив...; суд, розглянувши справу Берченко Тараса Ілліча, установив...; обвинувальний висновок у справі Сидоренки Валерії Іванівни...* » тощо. Юристові варто пам'ятати, що змінюваність таких прізвищ залежить від статі їх власників. Якщо йдеться про жіночі прізвища (*Нечипоренко Ольга Михайлівна, Слєпченко Тетяна Федорівна, Борідько Олена Анатоліївна* та подібні), то за будь-яких умов вони не змінюються. Прізвища представників чоловічої статі, змінюються за зразком іменників чоловічого роду II відміни. Наприклад, ідентичним є відмінювання іменника *батько* і чоловічого прізвища *Галуцько* (порівняйте: *батька - Галуцька, батькові(-у) - Галуцькові (-у)* і далі). Тож у документах необхідно писати: «*...ознайомити Зідрашка Івана Івановича, але Нечипоренко Ольгу Михайлівну; надати планову відпустку Цибуленку Геннадію Володимировичу, але Луценку Лідії Анатоліївні; перевірку матеріалів здійснено експертом Кравченком Ігорем Васильовичем, але Кравченко Іриною Федорівною*».

Аналогічно змінюються прізвища, що закінчуються на приголосний: *Чабан, Поліщук, Луцьок, Огородник, Лапчук, Шорохов, Решетняк* та подібні. Укладачі документів повинні враховувати рід такого прізвища: *ветерана Великої Вітчизняної війни Чабана Івана Михайловича — завідувача кафедри Чабан Наталії Іванівни*. Таким чином, залежно від позначуваної статі особи у юридичних документах пишемо: «*.узгодити з*

Поліщуком Вадимом Леонідовичем і Решетняк Людмилою Олександрівною; ...zareєстровано заяви доцента Огородник Наталії Євгеніївни та студента Огородника Євгена Вікторовича».

У ході опитування правоохоронців та юристів-практиків (переважно нотаріусів та адвокатів) виявилось, що часто громадяни похилого віку - носії зазначених вище українських прізвищ запевняють про відсутність відмінкових змін їх прізвищ у документах за часів Радянського Союзу: **«Прізвище мого батька ніколи не змінювали»**. За правилами українського правопису чоловічі прізвища на кшталт **Марар, Кривцун, Шкроб, Топал** будуть мати відмінкові закінчення: **Марара, Марареві (-у), Марара, Марарем, Марареві (-у)**. Проте жіночі прізвища цього типу у будь-яких відмінах не змінюють своєї форми: **«... у ході допиту свідка Морар Галини Іванівни, ... вказати Топал Світлані Петрівні»**.

Працівники юридичної сфери зазнають певних труднощів у записі іншомовних прізвищ з нетиповими для української мови закінченнями (**Ле, Вільде, Трублаїні, Ге**). Слід зазначити, що такі прізвища не підлягають відмінюванню у будь-яких формах вживання. До цієї групи відносять і слов'янські чоловічі та жіночі прізвища із закінченням на **-их**, такі, як **Черних, Каменських, Разлівінських**. Завжди незмінними є також жіночі прізвища, утворені від етнічних назв народів. Наприклад: **Сербин, Русин, Турчин, Литвин** тощо. Отже, у документах, слід писати: **«... надати Проців Валентині Михайлівні, ... за свідченням Видин Олени Миколаївни але Видина Кирила Сергійовича»**.

Юристами допускаються помилки у відмінюванні антропонімів на **-о**, які можуть мати паралельні форми на **-а** (**Варавко і Варавка, Кальво і Кальва**). За граматичними нормами чоловічі й жіночі прізвища із закінченням на **-а** відмінюються за зразком першої відміни, наприклад: **Петро Варавка та Тетяна Варавка, Петра Варавки та Тетяни Варавки, Петрові Варавці та Тетяні Варавці, Петра Варавку та Тетяну Варавку, Петром Варавкою та Тетяною Варавкою, при Петрові (-у) Варавці та Тетяні Варавці**. Чоловічі прізвища із закінченням на **-о** мають форми другої відміни (**Кальво Михайло, Кальва Михайла, Кальву Михайлу, Кальва Михайла, Кальвом Михайлом, при Кальві**

Михайлові). Жіночі прізвища із таким же закінченням не змінюються у будь-яких відмінках.

Результати проведеного опитування працівників юридичної сфери було враховано у змісті української мовної підготовки правоохоронців на курсах підвищення кваліфікації, а також студентів і курсантів юридичних спеціальностей Херсонського юридичного інституту ХНУВС та Херсонського державного університету. Результати такої підготовки довели, що знання правил відмінювання українських прізвищ, які є частиною лексичного складу мови, дозволяють граматично правильно вживати цей компонент найменування особи у будь-яких юридичних документах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія : Навч. посіб. / Н. В. Артикуца - 2-ге вид., змін. і доп. - К. : Стилос, 2004. - 277 с.

2. Кондратенко Н. В. Українська мова за професійним спрямуванням: юридичний дискурс / Н. М. Шаповаленко, Н. В. Кондратенко. - Одеса : ОДУВС, 2012. - 144 с.

3. Корж А. В. Ділова українська мова для юристів : лекції та комплекс. завдання : Гнавч. посіб.1 / А. В. Корж ; Нац. акад. внутр. справ України. - К. : Ін-т держави і права, 2002. - 175 с.

4. Красницька А. В., Чулінда Л. І. Ділова українська мова : Курс лекцій [Текст] / А. В. Красницька, Л. І. Чулінда - К. : НАВСУ, 2002. - 94 с.

5. Чабан Н. І. Організація описової роботи майбутніх юристів на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) [Текст] / Чабан Н. І. // Правова держава : історія, сучасність та перспективи формування в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 31 жовтня. 2014 р.). - Дніпропетровськ : Середняк Т. К., - Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. - С. 384-386.

6. Чабан Н. І. Підготовка майбутніх юристів до професійного ділового спілкування / Чабан Н. І., Кравченко І. Ф. // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави : Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (21 квітня 2011р., м. Одеса). -Одеса : ОДУВС, 2011. - С. 274-277.